

М. В. Бойчук, В. М. Бойчук,

Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна», Національна академія внутрішніх справ, м. Київ

УДК 81'272:004.1.01

DOI: 10.25264/2519-2558-2017-66-17-19

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАГОЛОВКОВИХ НЕОЛОГІЗМІВ, УТВОРЕНИХ НЕПРОДУКТИВНИМИ СПОСОБАМИ СЛОВОТВОРЕННЯ (НА МАТЕРІАЛІ МОВИ СУЧАСНИХ ІНТЕРНЕТ-ВИДАНЬ)

У статті досліджуються структурно-семантичні особливості неологізмів, утворених непродуктивним способом словотворення, у складі заголовків сучасних інтернет-видань. Серед непродуктивних способів виділяємо аналогію, універбацію, редеривацію, телескопічність, контамінацію і запозичення.

Ключові слова: неологізм, заголовок, інтернет-видання, словотворення, непродуктивний спосіб.

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ЗАГЛОВОЧНЫХ НЕОЛОГИЗМОВ, ОБРАЗОВАННЫХ НЕПРОДУКТИВНЫМИ СПОСОБАМИ СЛОВООБРАЗОВАНИЯ (НА МАТЕРИАЛЕ ЯЗЫКА СОВРЕМЕННЫХ ИНТЕРНЕТ-ИЗДАНИЙ)

В статье исследуются структурно-семантические особенности неологизмов, образованных непродуктивным способом словообразования, в составе заголовков современных интернет-изданий. Среди непроизводительных способов выделяем аналогию, универбацию, редеривацию, телескопичность, контаминацию и заимствования.

Ключевые слова: неологизм, заголовок, интернет-издания, словообразование, непродуктивный способ.

STRUCTURAL AND SEMANTIC FEATURES OF HEADLINE NEOLOGISMS CREATED BY UNPRODUCTIVE WAYS OF WORD FORMATION (BASED ON THE LANGUAGE OF MODERN INTERNET PUBLICATIONS)

The article deals with the structural and semantic features of neologisms, created by unproductive way of word formation, in the headlines of today's Internet media. Linguistic analysis reveals the following non-productive ways of word formation. These are analogy, univerbation, rederivation, "telescope pattern", contamination and borrowing.

Neologism analogy is defined as the appearance of new words by distributing a certain word creative model. The analogy is a great source for expressiveness of innovations but there occur much formal irregularities, especially in patterns of derivatives forms.

Univerbation is defined as phenomenon of secondary nomination dealing with the transformation of steady two-word name into synonymous word-univerb, mostly stylistically marked. This derivational method reveals the semantic equivalence between the basic word combination and the derivative. Very often in journalism phenomenon of univerbation has much to do with rederivation which is the rejection of initial or final morphemes of a word resembling by its phonemic structure the derivative word.

Contamination is a union of speech (nominative) units or parts thereof on the basis of structural, functional or associational proximity which leads to the creation of a new language (nominative) unit.

Key words: neologism, headline, online edition, word formation, unproductive way.

Сучасні глобалізаційні зміни в житті українського соціуму і нестримний розвиток інноваційних технологій, особливо з початком нового тисячоліття, незмінно призводять до поглиблення протиріччя між наявними мовними засобами як універсальними інструментаріями спілкування й зростаючими комунікаційними й номінативними потребами носіїв мови, у чому спостерігаємо вияв законів діалектики. Мова як унікальне соціальне явище і духовно-ментальна субстанція природно реагує на такі виклики і намагається якнайповніше задовільняти згадані виклики сьогодення у лінгвокреативній площині. Найпомітніше мовні зміни спостерігаємо на лексичному рівні, а відтак – дослідження, власне, інновацій у цьому сегменті мовної системи дозволяє робити наукові узагальнення і знаходити відповіді на численні актуальні питання сучасної мовознавчої науки.

Дериваційна система мови для удосконалення своєї форми і змісту використовує як власний, так і запозичений словотворчий потенціал, а задовольняючи потреби часу, мова, на переконання О. Сербенської, «оперативно мобілізує свої ресурси для творення великої кількості нових слів» [7, с. 119].

Сучасна українська неологічна наука, завдячуючи працям Г. М. Вокальчук, Н. Ф. Клименко, Ж. В. Колоїз, О. А. Стишова, О. О. Тараненка та багатьох інших, зробила значний внесок у загальну теорію мовознавства, крім того, у працях Г. М. Віняр, Л. В. Струганець, Г. М. Сюті, Д. В. Мазурик, О. М. Турчак, Т. В. Стасюк, К. В. Ленець та ін. детально описано семантико-словотвірну структуру неологічних утворень сучасної української мови.

Об'єктом нашого дослідження стали новотвори сучасних інтернет-видань, зокрема ті, які є складовими заголовкових комплексів. Зауважимо, що попередньо вже висвітлювалися формально-змістові характеристики неологічних одиниць, утворених продуктивними способами словотворення, напр. [3; 4] та ін. У пропонованій статті предметом розгляду є заголовкові неологізми, утворені непродуктивними способами, серед яких виділяємо аналогію, універбацію, редеривацію, телескопічність, контамінацію і запозичення.

Джерелами дослідження стали такі сучасні он-лайн видання, як «Українська правда», «Спротив», «Львів-пост», «День», «Ехо Кобиляк», «Мукачєво», «Франкова криниця», «Укрінформбюро» тощо.

Серед малопродуктивних способів формування структурного плану неологізмів у заголовках інтернет-видань своїм яскравим експресивним спрямуванням виділяється аналогія. О. Ахманова новотвірну аналогію визначає як «виникнення нового слова шляхом поширення певної словотвірної моделі» [2, с. 46]. Нова лексема виникає, використовуючи наявну форму, що виступає словотвірним зразком: *лібераст* (УП, 12. 05. 11), *федераст* (УП, 01. 08. 07), *довбодзьоби* (УП, 01. 02. 11), *Аль-Коляда* (С, 10. 02. 11), *Tabula russa* (УП, 13. 09. 04), *бізморди* (УП, 02. 08. 07; 09. 08. 07; 17. 09. 07; 01. 12. 09), *холодомор* (УП, 21. 12. 09), *Кучмастар* (УП, 10. 07. 02), *путінбачення* (ВЕ, 21. 08. 09), *політикантирон* (УП, 28. 04. 09), *ківалов(о)* (УП, 19. 02. 04), *потебень* (УП, 17. 02. 01), *Б'ЮТі* (УП, 14. 01. 02). Фактично можна говорити про навмисне зближення форми твірного і похідного слова: *багатоВікторність* (УП, 24. 06. 04) < *базатовекторність*. Подібні неологізми можуть мати варваричний характер: *AtmAsfera* (ЕХО, 16. 05. 11). Дериваційна дія полягає у трансформації бази в потрібному для автора напрямі. Такі зв'язки мають нерегулярний характер. Виявлено випадки, коли для оцінолізму, утвореного способом аналогії, прототипом виступила інша індивідуально-авторська одиниця, що з'явилася внаслідок помилки. Тоді для аналогічної деривації релевантна певна виразна риса обмовки (описки): *Ющенко подарував журналістам по два прапори (Новий креатифф Секретаріату)* (УП, 20. 08. 07).

Різновидом аналогії можна вважати графічну гру, при якій похідна одиниця містить як компонент частину (чи все) твірної, причому це зближення має графічне вираження (графемні окаяоналізми): *Джу(н)лія* (УП, 16. 09. 05) (< “Джулія (Юлія) і Джуєнлі”), *По”Roshen”ko* (УП, 08. 12. 06) (< “Порошенко і “Roshen”), *політтехноЛОХи* (С, 21. 01. 11) (< “політтехнолог і лох”), *КРҮки над міськрадою* (ЛП, 20. 07. 10) (< “крук і КРҮ (контрольно-ревізійне управління)”), *Юрій ЗМірнов* (УП, 06. 11. 01) (< “Ю. Смирнов і ЗМІ (засоби масової інформації)”), *День ПРмоги* (УП, 16. 05. 11) (< “перемога і ПР (Партія регіонів)”), *ПАТологічна обмеженість* (УП, 26. 11. 08) (< “патологічний і пат”), *ПіднеВІЛЬНЕ ТБ* (УП, 06. 11. 07) (< “підневільний і вільний”). О. Турчак констатує, що цей особливий вид окаяональних одиниць характерний для мови преси 90-х років ХХ століття. Така гра з формою слів сприяє “підвищеній інформативності завдяки семантичній конденсованості” [12, с. 12]. Поряд з графічною грою виявлено поодинокі випадки графічної варіантності: *(у)мовна політика* (ЛП, 16. 11. 10). Такий прийом дозволяє поєднувати в межах одного знака два поняття, зближення яких творить обсяговий багаторегістровий образ.

Незначна частина неологізмів формується шляхом універбації. Універбація – це “явище вторинної номінації, що пов’язане з перетворенням двослівного стійкого найменування в синонімічне, здебільшого стилістично марковане, слово-універб” [5]. Універби передусім з’являються “у відповідних професійних чи соціальних сферах буття мовців – отже, у жаргонах” [9, с. 138]. В основі цього дериваційного способу лежить відношення семантичної еквівалентності між базовим словосполученням і похідною лексемою. Позицію основи такої новоствореної одиниці займає компонент твірної словосполучення, що виконує функцію атрибута, а роль субстантива перебирає на себе суфікс, наділений предметним значенням [6, с. 688]: *молодіжка* (УП, 12. 11. 01) (< “молодіжна збірна”), *есемеска* (ЛП, 08. 02. 11) (< “СМС-повідомлення”), *мажоритарка* (УП, 05. 11. 01; 10. 06. 03; 28. 02. 05; 05. 12. 09) (< “мажоритарний округ”), *пропорційка* (УП, 09. 03. 04) (< “пропорційна виборча система”), *парковка* (УП, 28. 02. 07) (< “паркувальний майданчик”), *кредитка* (ЛП, 18. 06. 09; УЗІ, 02. 03. 11) (< “кредитна картка”). Виявлені одиниці в основному утворені суфіксальним способом (використано традиційний суфікс -к-). Однак універбація може йти і шляхом редеривації: *шенген* (УП, 10. 04. 11) < *шенгенська віза*. Засвідчено окремі випадки, коли універбація поширюється і на власні назви: “*Чорноморка*” (УП, 20. 08. 10) < *ТОВ “Чорноморська телерадіокомпанія” (Сімферополь)*. Процес активізації згаданого способу в сучасній практиці публіцистичного текстотворення дослідники пояснюють впливом на нього розмовного стилю мови [10, с. 12].

Зрідка в аналізованих одиницях використовується редеривація, суть якої полягає у “відкиданні кінцевих або початкових морфем слова, яке за своєю фонемною структурою нагадує похідну лексему, але насправді такою не є” [10, с. 12]. Унаслідок редеривації з’являється одиниця, структурно простіша від базової: “*антифаши*” (УП, 04. 03. 08), *антифа* (УП, 22. 04. 09) (< “антифашистський рух”), *нелегал* (УП, 03. 09. 04) (< “нелегальний”), *регіонал* (УП, 08. 12. 08; ФП, 12. 05. 11) (< “регіональний”), *неформат* (УП, 14. 02. 08) (< “неформатний”).

Контамінація – це “об’єднання мовних (номінативних) одиниць або їхніх частин на підставі структурної, функціональної або асоціативної близькості чи з певною комунікативною метою, що зумовлює творення нової мовної (номінативної) одиниці” [7, с. 251]. Серед досліджуваного матеріалу наявні кілька контамінованих телескопізмів: *бідонаміка* (УП, 06. 12. 06) (< “біда і економіка”), *янукономіка* (УП, 01. 11. 06) (< “Янукович і економіка”), *модерн-нова* (УП, 12. 04. 11) (< “модерний і новий”).

Відомо, що субстантивізація – це перехід слів з інших частин мови до класу іменників. Вона виступає різновидом морфолого-синтаксичного способу словотворення. Поява неологізмів, утворених морфолого-синтаксичним способом, “зумовлена переважно позамовними чинниками, а частіше і внутрішньомовними, передусім законом економії мовної енергії, прагненням до експресивності” [11, с. 176]. Виявлені субстантивовані одиниці – це назви осіб. Багато з них сигналізують про ідеологічну належність “денотатів”, актуалізуючи корпоративні кольори або ж топонімічні характеристики: У “*Регіонах*” сміються, що *помаранчеві* стали невідзніми (УП, 20. 12. 07), *Як помаранчеві та біло-сині Майдан серед ночі ділилися* (УП, 19. 09. 07), “*Донецькі*” задіяли в Україні ресурс страху (УП, 06. 11. 12), Між “*помаранчево-малиновими*” і “*помаранчево-блакитними*” (УП, 25. 05. 06). Решта називають внутрішні риси: “*Невпертий*” проти *непоступливого* (Д, 20. 05. 11), *Олександр Нукраш: Лист душевно-обдарованому* (УП, 21. 04. 11).

Інколи статусу окаяоналізмів набувають випадки спотворення форми певних лексем. Сюди належать слова чи словосполучення, що постали внаслідок обмовки чи помилки якоїсь публічної людини. Потім їх використано у ЗМІ зі стилістичною метою як своєрідна пародія: *PR і “Кровосісі” з “Тьмутаракані”*. (УП, 20. 04. 11) – (М. Азаров); *Азаров “асабісто” поїхав до Лукашенка. Перевірка на “вошивість”* (УП, 19. 05. 11) – (М. Азаров); *Чергова “хфальшишка” – зараз у справі Чорновола* (УП, 07. 02. 01) (особливості мови Генпрокурора); *Баромерт...* підкаже, чи в тому напрямі вітер дме (МН, 24. 06. 11) (В. Янукович).

Спотворення можуть відбуватися в межах сталих сполук (*Папа прибув до України повчитися в “апостола Павлова”*) (УП, 23. 06. 01) (обмовка Л. Кучми, замість “апостола Павла”).

Отже, проаналізовані одиниці, утворені непродуктивним способом, займають своє специфічне місце у системі номінацій і яскраво демонструють структурно-семантичні особливості заголовкових неологізмів.

Високий рівень технізації, глобалізації сучасного життя, активність політичних світових процесів, учасником яких так чи інакше виступає Україна, детермінують запозичення номінативних одиниць з мов, що ці процеси обслуговують. Наявний матеріал засвідчує, що основна маса запозичень припадає на англійську мову. Цей факт підтверджує констатовані лінгвістами положення, згідно з якими “яскравою рисою сучасної мовної ситуації є інтенсивне запозичення англіцизмів, що є характерним не тільки для української мови. Активізація процесу запозичення викликає перенасиченість англіцизмами текстів мас-медіа” [1, с. 5]. У плані лексико-граматичної класифікації це іменники: *рейдер* (УП, 23. 10. 06; 02. 12. 06; ЛП, 10. 06. 10), *офлайн-чат* (УП, 16. 11. 06), *конект* (УП, 08. 11. 01), *месидж* (УП, 20. 08. 07), *трани* (ФП, 29. 04. 11), *фотошоп* (ФП, 13. 05. 11), *хакер* (ЛП, 07. 10. 08; ІБ, 21. 04. 09; ЕХО, 12. 05. 11), *спам* (ЕХО, 18. 05. 11), *тренд* (Д, 19. 05. 11), *банер* (УП, 02. 07. 01; 03. 09. 00), *саміт* (УП, 31. 05. 01), *софт* (УП, 26. 10. 01), *юзер* (УП, 31. 10. 01), *сервер* (МН, 30. 06. 11). Слова інших частин мови – рідкість: *імплементація* (УП, 04. 11. 01). Але й вони стають твірними для породження іменників: *імплементація* (УП, 18. 06. 01).

Результати нашого дослідження засвідчують, що зрідка використовуються запозичення з інших мов: *інтифада* (УП, 07. 03. 01; ЛП, 24. 11. 09), *остарбайтер* (УП, 06. 08. 01), *беатифікація* (ЛП, 08. 05. 08), *міноритарій* (УП, 18. 10. 06).

Другу групу становлять запозичення з російської мови: *безпредсел* (ЛП, 30. 07. 09), *мент* (ВЗ, 30. 06. 11), *заказуха* (УП, 18. 04. 01; 02. 04. 09), *пустышки* (УП, 30. 03. 11), *младореформатор* (УП, 07. 06. 01), *уголовщина* (УП, 30. 11. 06), *одобрямс* (УП, 25. 08. 10), *договорняк* (УП, 14. 07. 04; 24. 05. 05; 08. 06. 04; 14. 08. 10), *понса* (УП, 26. 07. 00), *прослушка* (УП, 19. 08. 03), *розводилівка* (УП, 21. 11. 02), *кришувати* (УП, 08. 12. 08). Запозичуватися можуть також сталі словосполучення

ня: *чслобітніс царю* (УП, 24. 02. 11). Запозичення з російської мови стоять осібно, оскільки через написання кирилицею, а також білінгвістичність українців часто вони як запозичення не сприймаються: *дурдом Леоніда Кучми* (УП, 11. 12. 00). Причому якщо англійські етранжизми є загальноновними неологізмами, то росіянізми – виступають оказіоналізмами. Інакше кажучи, запозичення англійців – задоволення номінативних потреб, запозичення з російської – реакція на потреби зображальні.

Запозичені одиниці можуть функціонувати як варваризми (*PR* (УП, 02. 11. 01), *e-mail* (УП, 30. 09. 05), *WikiLeaks* (ІБ, 26. 12. 10), *Halloween* (УП, 29. 10. 01), *security* (УП, 21. 12. 00), *loser* (УП, 19. 05. 01), *prime-time* (УП, 30. 03. 01), *CinemaHall* (MN, 23. 06. 11), «*временщиков*» *Тимошенко* (УП, 08. 04. 09) або як змішані (з використанням варваричних і українізованих компонентів): *полімweb* (УП, 08. 11. 01). Серед нових входжень в сучасну українську мову засвідчено також аббревіатури (*VIP* (УП, 01. 02. 11), *CTR* (УП, 03. 09. 00), *СЕЗ* (УП, 04. 12. 06), *бомж* (ЛП, 25. 09. 08) *компромат* (УП, 27. 06. 01) або й одиниці комбінованої структури: *Підготуватися до кишкової палички E. coli 0104* (ЛП, 21. 06. 11).

Крім значного корпусу зовнішніх, виявлено також внутрішні запозичення. До певної міри своєрідними внутрішніми неологізмами-запозиченнями можна вважати територіальні діалектизми, що виходять на загальноновмовний рівень і при відповідних умовах мають шанс закріпитися в узусі: *Віктор Морозов: Батяр – це елетанцький хуліган духу* (VL, 20. 04. 10), *Кайданки для п'яних шоферів* (ЛП, 20. 19. 11), *ошуст* (ЛП, 25. 10. 08). Поряд із запозиченням відбуваються трансформації у семантичній структурі такого слова: *Ошустів* не бракує (ЛП, 25. 10. 08), де *ошуст* – діал. “пройдисвіт”, однак паралельно відбувається переосмислення. І одиниця вже має значення “шахрай”.

Трапляються випадки неологізації архаїзмів *міліціант* (ФК, 20. 11. 09; ЛП, 08. 02. 11), *виш* (ЛП, 25. 01. 11), *есдек* (УП, 04. 04. 08).

Зрідка автори заголовків застосовують калькування: *дахувати* (ЛП, 08. 09. 09) < рос. крышевать, *ЦибуляМор'є* (УП, 03. 02. 10) < рос. лукоморье.

Дослідженням виявлено також явища хитання в граматичних параметрах, написанні й способі запозичення досліджуваних одиниць, що свідчить про живі процеси неологізації, а також унормування та кодифікації: *Колесніков стверджує, що “лоукости” самі не просяться в Україну* (УП, 05. 04. 11) // *3 вересня з'явиться лоу-кост рейс до Валентії* (УП, 22. 04. 11); *блогер* (УП, 01. 04. 11) // *блоггер* (УІБ, 11. 01. 11); *месідж* (УП, 05. 11. 08) // *месидж* (УП, 20. 08. 07); *дахувати* (ЛП, 08. 09. 09) // *кришувати* (УП, 08. 12. 08). Отже, англіцизми та росіянізми є основними запозиченнями у структурі заголовкових комплексів.

Таким чином, динаміка розвитку лексичного складу сучасної української мови дає змогу прослідкувати особливості дериваційної природи новотворів, що значною мірою зумовлюють процеси активізації та пасивізації словника, охарактеризувати неологічні утворення, які хоча й тяжіють до пасивного лексику, однак виявляють яскраву стилістику, що є актуальним завданням для подальших неологічних студій.

Література:

- Архипенко Л. М. Іншомовні лексичні запозичення в українській мові: етапи і ступені адаптації (на матеріалі англіцизмів у пресі кінця ХХ – початку ХХІ ст.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10. 02. 01 “Українська мова”. Харків, 2005. – 20 с.
- Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов / [авт.-состав. Ахманова О. С.]. – М., 1966. 543 с.
- Бойчук М. Семантичні неологізми у заголовках періодичних інтернет-видань // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. – Сер. № 8. – Філологічні науки (мовознавство). – Вип. 4 : зб. наук. пр. – Київ : Видавництво НПУ імені М. П. Драгоманова. С. 48–54.
- Бойчук М. Суфіксальне словотворення неологізмів у заголовках періодичних інтернет-видань // Актуальні проблеми сучасної філології. Мовознавчі студії : зб. наук. пр. Рівненського державного гуманітарного університету. – Вип. 20 (2). Рівне-Острогор : Видавництво національного університету «Острозька академія», 2012. – С. 96–100.
- Думчак І. М. Універбація в українській мові [Електронний ресурс] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10. 02. 01 / І. М. Думчак. – Івано-Франківськ, 1998. 16 с. – URL: <http://www.lib.ua-ru.net/inode/6464.html>
- Клименко Н. Ф. Універбація // Українська мова: Енцикл. / Редкол.: Русанівський В. М. (співголова), Тараненко О. О. (співголова), Зяблюк М. П. та ін. К. : Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 2000. С. 688.
- Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2006. – 716 с.
- Сербенська О. К., Волощак М. Й. Актуальне інтерв'ю з мовознавцем : 140 запитань і відповідей / О. К. Сербенська, М. Й. Волощак. – К. : Просвіта, 2001. – 204 с.
- Старченко Я. С. Універбація й інноваційні універби в українських жаргонах / Я. С. Старченко // Лінгвістика. 2011. – № 1 (22). – С. 136–142.
- Стасюк Т. В. Відомі утворення: структурно-семантичні і функціонально-стилістичні аспекти у мові сучасної публіцистики : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10. 02. 01 “Українська мова” / Т. В. Стасюк. – Дніпропетровськ, 2005. – 18 с.
- Стишов О. А. Українська лексика кінця ХХ століття: (На матеріалі мови засобів мас. інформації) [Текст]. / О. А. Стишов. – 2-е вид., переробл. – К. : Пугач, 2005. – 388 с.
- Турчак О. М. Оказіоналізми в мові української преси 90-х років ХХ століття : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10. 02. 01 “Українська мова” / О. М. Турчак. – Дніпропетровськ, 2005. 19 с.

Джерела ілюстративного матеріалу:

Д	–	День	http://www.day.kiev.ua
ЕХО	–	Ехо Кобеляк	http://exo.at.ua
ЛП	–	Львівська пошта	http://www.lvivpost.net
С	–	Спротив	http://sprotiv.org
УІБ	–	Укрінформбюро	http://www.ukrinform.info
УП	–	Українська правда	http://www.pravda.com.ua/news
ФК	–	Франкова криниця	http://pidhirya.blogspot.com
MN	–	Мукачєво	http://www.mukachevo.net